

‘MOETEN OOK WIJ ONDERWEG?’

Serie ‘Op weg naar een nieuwe geboorte’

‘Mama’, vroeg ik op een avond, toen mijn moeder me instopte. ‘Mama, waarom praatte God in de tijd van de Bijbel wel met mensen en nu niet meer? Waarom gebeurde dat alleen toen?’ Ik weet niet meer wat mijn moeder antwoordde. Het was altijd een fijn moment van de dag: ik had haar even voor mezelf en durfde dan dingen te zeggen of te vragen die ik overdag voor me hield. De vertrouwelijkheid – en de kunst van het tijdrekenen natuurlijk – gaf de tijd intensiteit. En de vraag is me altijd bijgebleven. Waarom hadden God en mens in de tijd van de Bijbel hele gesprekken met elkaar en nu niet meer? Waarom sprak God zo helder tegen Noach, Abraham, Jakob, Jozef, Mozes, Elia, Ruth, David, Maria, Jozef, Jezus – en niet tegen ons?

Deze serie in de advent gaat over verwachting en vluchtverhalen, onder de titel: *Onderweg naar een nieuwe geboorte*. De Bijbel staat barstensvol verhalen van mensen die op weg wilden of moesten - en die onderweg transformeerden, opnieuw geboren werden. De ervaring onderweg of op de vlucht te zijn is zo fundamenteel dat de Bijbel meermalen zegt: de aarde is eigendom van God, wij zijn passanten. En: heb zorg voor de vluchteling, want jij was er zelf een.

Maar ik aarzelde om aan de gang te gaan met verhalen uit de Bijbel of uit Syrië, Soedan, Afghanistan, Eritrea, Venezuela... Want de vraag kwam in me op, aan het einde van dit bizarre jaar 2020: is het onderweg moeten alleen iets van vroeger of van ver buiten onze landsgrenzen? Of kan het ook ons betreffen, nu of in de toekomst? Wat als wij aanstaande vluchtelingen zijn?

Het is vandaag de tweede zondag van de advent. In het oecumenisch leesrooster staan bij deze dag de lezing uit Jesaja die je hebt gehoord en de evangelielezing uit Lucas 21, die je hoorde in de vorm van een lied. Het zijn verhalen over wat er gaat komen. Over bulderende zeeën en dat wij als gras zijn, ‘onmachtig uit angst over wat er met de wereld gebeurt’. En ook vertellen ze dat ‘de luister van de Heer zich zal openbaren’ en dat de knoppen van de vijgenboom op barsten staan als was het bijna zomer – zo zegt Jezus het in het evangelie van deze dag.

Het zijn verhalen van dreiging en verwachting. Een beetje gek, het tweede kaarsje van de adventskrans is aangestoken, in Maria groeit een kindje en in ons de hoop op de knusse kerststal straks, hoe dan ook. Ik associeer advent niet met schrikbarende vergezichten. Toch passen de lezingen wonderwel. Dit is het jaar waarin we zouden vieren dat we 75 jaar bevrijd zijn. Het werd het jaar waarin corona een barst sloeg in de vanzelfsprekendheid van onze vrijheid. Wie zegt dat het normaal was, zoals wij leefden?

Misschien komt er een tijd waarin we nog verder moeten wegtrekken uit wat ons vertrouwd was. Bijvoorbeeld omdat ons financieel systeem van schulden weer ontploft, zoals in 2008. Omdat onze democratie wordt overgenomen door infantiele schreeuwers. Omdat ons doodgespoten land geen voedsel meer wil voortbrengen. Of omdat de zee het land overspoelt en wij klimaatvluchtelingen worden. Ja, ik noem maar wat. Maar ook als de toekomst meevalt en het zomer wordt in plaats van winter, dan nog is het duidelijk dat ons leven aan het veranderen is. We zijn onderweg, de toekomst is onzeker. Mijn vraag is dan: hoe stappen we de werkelijkheid in? Zijn wij wel toegerust op een vlucht?

De belangrijkste spirituele vraag is: hoe kijk je en luister je naar de werkelijkheid? Het jongetje dat door zijn moeder werd ondergestopt had als kind nog onbekommerd in de Bijbelse verhalen rondgelopen. Hij vond ze geloofwaardig en maalde er niet om of ze echt gebeurd waren. Een kind stapt een verhaal in om het leven te ervaren. Maar toen het jongetje ouder werd, leerde hij wat geschiedenis is, hoe je meet, rekent, analyseert, de dingen uit elkaar legt en gebruikt. Op de universiteit ging er nog een schepje op: denken moest hij leren, kritisch moest hij worden! Alles kon een object worden van zijn kritische geest! En wat het *subject* was, het centrum van die objectiverende blik, dat was privé, leerde hij. Wie je bent, je identiteit, dat is je eigen heiligdom, waar je hooguit je naasten binnenlaat, en op den duur je therapeut.

Dit is de blik van de Verlichting, die ons fantastische wetenschappelijke en technische ontwikkelingen heeft geschonken. Maar we zijn ook iets kwijtgeraakt. En precies dat maakt ons eigenlijk ongeschikt om op weg te gaan. Wat we kwijtgeraakt zijn heeft iets te maken met secularisatie, ontkerkelijking. Maar die termen passen eigenlijk niet bij wat ik bedoel. Het gaat me niet om het afkalven van de kerken, maar om de desacralisering, de ontheiliging van het leven. En dat klinkt dan weer streng of moralistisch, maar zo bedoel ik het niet. Ik bedoel het beschrijvend, fenomenologisch. Merk je hoe moeilijk het is om hier woorden voor te vinden?

Laat ik het zo zeggen: als we naar de werkelijkheid kijken en luisteren als was het een verzameling objecten buiten ons, los van ons individuele subject-zijn, dan verliest de werkelijkheid haar luister, haar betovering. Dan raken wij zelf onttoverd – en op den duur de weg kwijt. Want hoe kunnen we zonder een visioen van een Beloofd Land? Hoe zien we dan of vuur of wolken ons gidsen? Hoe zien we het manna voor onze voeten, het water uit de rots? Hoe horen we dan het zachte suizen van Gods nabijheid? Of de stem van iemand die woorden van leven spreekt en brood breekt? Hoe zien we dan dat de waarheid zich juist toont in opperste kwetsbaarheid? Anders gezegd: hoe redden we ons, onderweg de toekomst in?

Ik zoek nog verder naar woorden: de werkelijkheid is geen verzameling objecten waar ik betekenis aan geef. Integendeel: de werkelijkheid is al betekenisvol en ik ben er *altijd* deel van, want ik leef! Ik ben er deel van én ik kan me ertoe verhouden: studerend, genietend, vrezend, balend, strelend, zoekend, woedend en me vervelend. En de werkelijkheid verhoudt zich tot mij: ze toont zich, ontbloot of verschuilt zich. Ze stelt me voor raadsels, verwondt en verrukt mij. Ik ben er in voortdurende relatie mee.

De grote middeleeuwse dominicaan Thomas van Aquino zei het zo: *Esse est Deus*. Het zijnde is God. De werkelijkheid is God. En dat zei hij niet uit kinderlijke naïviteit, maar na grondige studie én vanuit een diep geloof in de God die we niet kunnen kennen, maar die wel liefde is. Stel nou dat we op reis gaan – op reis *zijn* – met deze waarheid in onze zintuigen: we zijn in relatie met de werkelijkheid, die we tot in onze vezels kennen en die ook altijd een raadsel is. De toekomst is dreigend én vol van verwachting. En: er is liefde aan het werk.

Wat gebeurt er als je zo gaat luisteren en kijken, over je mondkapje heen? De wereld wordt er een sacrale ruimte van – en jij zelf ook. Daarmee bedoel ik niet dat alles goed is of vrij van pijn of zondigheid of geklungel of dood. Ik bedoel wel dat de wereld vol betekenis is. Dat niets of niemand ‘alleen maar’ is, of ‘alleen goed voor’. Alles wat leeft kleurt de werkelijkheid. In religieuze taal: alles wat leeft looft God, alleen al door te bestaan.

Jezus zegt in de tekst uit het Lucasevangelie van vandaag: “Pas op dat jullie hart niet afgestompt raakt door de roes en de dronkenschap en de zorgen van het dagelijks leven. Wees waakzaam voor de dag die komt”. Als je hart open is en wakker, dan zie je de betovering van dit moment. Dan hoor je de stem van iemand die roept in de woestijn. Of die spreekt in een droom, in een regenboog, in een ritueel – of in de aanwezigheid van iemand je nodig hebt.

Zo kijken en luisteren vraagt oefening. In onze liefdesrelatie met de werkelijkheid hebben we verhalen nodig van mensen die ons voorgingen en rituelen die ons wakker houden. ‘Maak iedereen tot mijn leerling’, zei Jezus, zonder het over een diploma te hebben. Ik denk dus dat we hierin levenslang leerling zijn.

Zo kijken en luisteren vraagt ook bemoediging, die we elkaar geven door zo te kijken en te luisteren. Dag medereiziger. Ik zie je en ik durf met jou onderweg.

Zo kunnen we op weg gaan, in dit even bedreigende als wonderlijke bestaan.

Zo kun je ook rustig gaan slapen, ondergestopt door de Aanwezige.

Arjan Broers